

“СВЯТО МАТЕРІ МОЄЇ – СПАСА...”

(“Втілене слово” – гармонія прекрасного світу Д. Павличка)

Категорія гармонійного у творчості Д. Павличка ставить і вирішує найсокровенніше, найінтимніше питання людини нашої культури: чому люди так рідко вивчають мистецтво любові, хоча й переживають очевидні невдачі в ньому. Прагнучи спраги любові, вони віддають перевагу успіху, престижеві, грошам, владі.

Уже в 60-х роках Д. Павличко поетизує красу світу в таких аспектах: 1) любов як відповідь на проблему людського існування (“Не по дорозі”, “Хто б не йшов і хто б не їхав”, “Притча про сонце”, “Сніг іде, іде, як час”, “Веснянка”, “Рембрантова “Даная”, “Творчість”); 2) любов між батьками й дітьми (“Я дерево твоє, Україно”, “Пісня про Україну”, “В моїм селі на маминому гробі”, “Прийшов я сповідатися калині”, “Щасливим був я двічі: як на сіні”).

За об’єктами поетизації чітко виділяється: а) братська любов (“Перед радіою”, “О, Львово, Львово, батьку мій, я знаю”, “Моя далека Україно”, “В дорозі на Міна-дель-Фріо”, “Берези дружби”); б) материнська любов (“Там, де Лючка круто в’ється”, “Колискова”); в) еротична любов або кохання (“У лісі яличку зрубали”, “Кохання”, “Ти так мені потрібна, як вода”, “Є жінки – немов зірки небесні”, “Ой прийди до мене на розраду”, “Колись я ще повернусь над те озеро”, “Впали роси на покоси”, “Під горами хата стояла”, “В лісі, наче проділ, біла путь”); г) любов людини до себе (“Людство як море. Ідуть та ідуть”, “Карпати потонули”, “Коли каштани в Києві цвітуть”, “Падають зорі з неба”, “Де ти поділась, пісне”); д) любов до Бога (“Господь умер. Чертог його порожній”, “Ідуть дуби купатися у море”, “З неба голубої миски”, “Летять по полю білі коні”, “Повітря наче прозорий граніт”, “Я тимчасо-

вий, як сніг у березні”, “Осіньне листя”, “Моя душа чекає дива”). Як бачимо, прямо за Е. Фроммом [Фромм 1990: 79].

Уже з перших кроків літературної діяльності до Павличка приходить усвідомлення людської окремішності, яка є без возз'єднання в любові джерелом сорому й у той же час вини й тривоги:

Він про милу вірші пише,
Поет, не знаний ще ніде.

[Павличко 1955: 5]

Поет часто спостерігає трансний стан свого героя, який народжує ілюзію зникнення зовнішнього світу, а разом з тим і почуття відокремленості від нього:

Чудується з того розпусний бог,
Що святість матері й красу коханки
Не може роз'єднать, ані з'єднать.

[Павличко 1968: 7]

Д. Павличко обстоює людську рівність у релігійному контексті, що всі ми діти бога, що всі ми володіємо однією й тією ж божественно-людською субстанцією, що всі ми єдині. А це означає, що повинні поважатися всі відмінності між індивідами; хоча й правильно, що людство – це єдність, але також вірне й те, що кожен є унікальною сутністю, космосом в собі:

Людство як море. Ідуть та ідуть
Хвиль покоління <...>
Що я? Малесенька хвилька на мить?
Крапля на скелі?
Променем сонця я хочу світить
В людській оселі! <...>
Я тимчасовий, та мусить пройти
Вічність крізь мене!

[Павличко 1964: 167]

На наш погляд, про цей факт можна сказати: “Таке ствердження унікальності індивіда виражене, наприклад, у твердженнях

Талмуда “Хто збереже одне життя, це все рівно, якби він врятував увесь світ; хто знищить одне життя – це все рівно, якби він знищив увесь світ”. Рівність, як умова розвитку індивідуальності, мала значення також у філософії західної Просвіти. Вона означала (найбільш ясно сформульована Кантом), що ніяка людина не може бути засобом для цілі іншої людини. Всі люди рівні, оскільки всі вони цілі й тільки цілі, й у жодному разі не можуть бути засобом для цілей один для одного. Згідно з ідеями Просвіти, соціалістичні мислителі різних шкіл визначали рівність як відміну експлуатації, використання людини людиною, незалежно від того, жорстоке це використання чи “людяне” [Фромм 1990: 12]. Ця ідея була підсвідомим сном новітньої людини соціалістичної формації:

Заснула людина тиха,
Припавши до руля кучерями.
Куфайка на радіаторі дихає
Від серця її могутого.

[Павличко 1968: 98]

Д. Павличко глибоко протестує проти такого стану сучасного світу, коли під рівністю розуміється рівність автоматів, людей, котрі позбавлені індивідуальності, коли рівність більше означає тотожність, ніж єдність. “Рівність купується дорогою ціною: жінка стає рівна тому, що вона більше не відрізняється від чоловіка. Твердження філософії Просвіти *l'ame ne pas de sexe* – душа не має статі – стало загальною практикою. Полярна протилежність статей зникає, і з нею – еротична любов, заснована на цій полярності. Чоловік і жінка стали схожими, а не рівними, як протилежні полюси. Сучасне суспільство проповідує ідеал не індивідуалізованої любові” [Фромм 1990: 12]:

Важкими чобітьми солдати
Хотіли сонце розтоптати <...>
Та не минула мить єдина –
Сміється сонце, як дитина.

[Павличко 1964: 145]

Ліричний герой Д. Павличка не сприймає стадного конформізму й шукає єдності зі світом не тільки в коханні, у суспільній груповій єдності, а й у творчості. У будь-якому виді творчої роботи творча людина поєднає себе зі своїм матеріалом, що репрезентує зовнішній світ; у процесі творення людина об'єднує себе зі світом:

Не зрадить слово тільки те, якому,
Мов Байда, зором ти відміряв шлях
І дав співаночку, сміливу душу.

[Павличко 1979: 91]

Д. Павличко досліджує роздуми свого ліричного героя, що бажання між особистісного злиття – найбільш могутнє прагнення в людині. Це найбільш фундаментальне прагнення, це сила, котра змушує триматися разом всіх членів людського роду, племені, родини, суспільства. Невдача в його досягненні веде до безумства чи знищення, знищення себе й інших. Без любові людство не могло б проіснувати й дня. Але якщо називати досягнення міжособистісного союзу любов'ю, то виникає серйозне ускладнення. Злиття може бути досягнуте різними способами. І слово “любов” ліричний герой Д. Павличка 60-х років приберігає тільки для особливого виду єднання, котре має ідеальну цінність у всіх гуманістичних релігіях і філософських системах минулих чотирьох тисячоліть історії Сходу і Заходу:

Я вас люблю великою любов'ю
За шкарубкі, як камінь, мозолі,
А ви мене звете назад із бою,
Що йде за ваше щастя на землі.

[Павличко 1958: 6]

Любов, за Д. Павличком, – це дія, реалізація людської сили, котра може бути реалізована тільки у свободі й ніколи в неволі. Одна любляча особистість дає іншій свою радість, свій інтерес, своє розуміння, свої знання, свій гумор, свою печаль – все переживання і все виявлення того, що в ній *живого*: турбота, відповідальність, повага і знання:

З'явись дощем, згаси мене, як грань,
Рікою, морем океаном стань,
Хай я втоплюсь навіки у тобі,
В твоїм коханні і в твоїй журбі.

[Павличко 1968: 181]

Переживання єдності з людиною, або в плані релігійному з богом, не є ірраціональним актом, як спостерігав це Альберт Швейцер, це наслідок реалізму, його сміливий і радикальний наслідок. Воно засновується на нашому знанні фундаментальних, а не випадкових меж нашого знання. Це знання, що ми ніколи не “схвати-мо” таємницю людини й універсума, але ми все ж можемо набувати знання в акті любові:

Прагну я свого життя останок
На білу свічку цвіту обернуть.

[Павличко 1979: 124].

Д. Павличко в плані символічному дуже часто користується міфом про те, що спочатку чоловік і жінка були одним єством, а потім розділилися на половинки, і тому кожна чоловіча половинка шукає попередню жіночу частину себе (те ж саме й у біблійній легенді про створення Єви із ребра Адама). Ці полярності несуть у собі початки матерії й духу. Чоловік і жінка набувають внутрішньої єдності тільки в єдності своєї чоловічої й жіночої полярності. Сама вона і мислиться як основа всякого творення.

Людство – як море. В краплині – в мені –
Сонце і днина.
Чи на поверхні, чи в глибині –
Тоне краплина.

[Павличко 1964: 167].

Павличко, як і всі шістдесятники, проникає в полярність землі й дощу, ріки й океану, ночі й дня, п'їтьми і світла, матерії та духу. Ця його робоча ідея прекрасно сформульована й виражена великим ісламським поетом і мислителем Румі:

Никогда влюбленный не ищет один,
Не будучи иском своей возлюбленной.
Когда молния любви ударяет в сердце,
Знай, что в этом сердце уже есть любовь.
Когда любовь к богу возрастает в твоём сердце,
То, без сомнения, бог полюбил тебя.
Звуки рукоплесканий не в силах
Произвести одна рука без другой.
Божественная мудрость все предвидела,
И она велит нам любить друг друга
Потому, что назначение каждой части мира
В том, чтобы образовать пару со своим суженым.
В глазах мудрецов Небо – мужчина, а Земля – женщина,
Земля хранит то, что изливается из неба,
Когда Земле не хватает тепла, Небо его посылает.
Когда она утрачивает свою свежесть,
Небо ее возвращает и обновляет Землю.
Небо кружится по своим орбитам,
Как муж, заботящийся о благе жены своей;
И Земля занята работой вместе с хозяйками,
Помогает при родах и присматривает за младенцами.
Уважай Землю и Небо, как наделенных мудростью,
Ибо они исполняют работу мудрецов.
Если два не доставляют наслаждения друг другу,
Почему они льнут друг к другу, подобно влюбленным?
Без Земли как зацветет цветок и дерево,
Но разве и Небо не дало им свое тепло и воду?
Как бог вложил желание в мужчину и женщину,
Чтобы продолжать мир от их союза,
Так внушил он каждой части существования,
Чтобы она желала другой части.
День и Ночь по виду враги,

Однако оба служат одной цели,
Любят друг друга ради совершения общего дела.
Без Ночи природа человека не получала бы того
Богатства, которое тратит День.

[Цит. за: Фромм 1990: 23]

Крім згаданого міфу, у Д. Павличка знаходимо й міф про Іону (кожен любить те, для чого працює, і кожен працює для того, що він любить), і міф про Сонце [Менлі 1994: 147-163], і символізм людської руки [Менлі 1994: 245-261], символіку риб, комах, тварин, птахів, дерев, квітів, інші загальносвітові міфи, які дають можливість ідентифікувати “Его” ліричного героя зі світом, з богом, тобто перейти в екзистенційний вимір, який характеризується такими рисами, як *жага до життя*:

О тату мій, моя старенька мати!
Якби ви тільки знали, як я рад,
Що я живу, що йду перемагати,
Що я у армії життя солдат

[Павличко 1958: 6];

зрівнювання “єдиного справжнього бога з всезнаючим, всетворячим, всеможним народом” [Павличко 1958: 29], *усвідомлення свіжої гармонії свого “Я” і своєї землі*:

Я тілом дужий, духом – чистий;
В мені землі моєї кров

[Павличко 1958: 106];

гармонії всього світового стану:

Піщинкою дрібною на землі
Себе я почуваю...
...На цім шпилі вершини знову стану
Володарем Земного океану.

[Павличко 1958: 248]

Основний зміст і наскрізна суть любові Д. Павличка 60-х років це: *“Я знаю, що любов – це вічне прощення”* [Павличко 1979:

Поет поетизує безумовну материнську любов (ідеється про “ідеальні типи” в розумінні М. Вебера чи архетипи в юнгіанському розумінні):

Спи, моя дитино, спи.
Стану я сама зорею,
Нахилюся від журби
Над планетою твоєю.

[Павличко 1979: 445]

Якщо ця любов є, то вона рівна благодаті, якщо ж її нема, то це все рівно тому, якби все прекрасне пішло із життя, і ліричний герой нічого не може зробити, щоб цю любов створити.

Як зірниця, що впала в нічну непроглядь,
Я без тебе загину в імлі,
А твоєю любов'ю я можу обнять
Всі народи й племена землі.

[Павличко 1979: 437]

Ліричний герой поета переходить етапи дитячої любові й любові зрілої, якщо перша твердить “я люблю, тому що я любимий”, то друга – “я любимий, тому що люблю”:

Україно моя, Україно,
Я для тебе на світі живу!

[Павличко 1979: 437]

Мати – це дім, із якого людина іде, природа, океан, а батько – це той, хто вчить пізнавати *дорогу у світ*:

Щасливим був я двічі: як на сні

Мене віз батько в присмерки осінні
І як відчув, що в мене в серці є
Те, що належить тільки Батьківщині.

[Павличко 1979: 390]

Братська любов усвідомлюється як любов до всіх людських істот упізнання людської сутності, спільної для всіх людей. Вона

починається там, де ми любимо і не використовуємо це у своїх цілях. Згадаємо, що в Старому Заповіті центральний об'єкт людської любові – бідняк, чужий, вдова, і в кінці кінців національний ворог – “єгиптянин і едолитянин” [Фромм 1990: 30]. Співчуття включає елемент знання й ідентифікації:

Зрозумійте мене, берізкі,
Ви знаєте долі солдатські.
Я не хочу, не хочу, щоб вас
Запрошували на похорони!
Я не хочу, не хочу, щоб вас
Розпинали в полях над убитими!

[Павличко 1979: 332]

Любов до свого власного “Я” нероздільно пов'язана із любов'ю до іншого ества. Справжня любов – вираження творення, вона передбачає турботу, повагу, відповідальність і знання.

Я древо твоє, Україно,
Як надійдуть сокира і пила –
Не стати мені на коліно,
А впасти й згоріти дотла.

[Павличко 1964: 7]

Воістину справедлива позиція; за Мейстером Екхартom, “если ты любишь себя, ты любишь каждого человека так же, как и себя. Если же ты любишь другого человека меньше, чем себя, то в действительности ты не преуспел в любви к себе, но если ты любишь всех в равной мере, включая и себя, ты будешь любить их как одну личность, и личность эта есть *и бог, и человек* (курсив мій – Л. К.). Следовательно, тот великая и правдивая личность, кто, любя себя, любит всех других одинаково” [Цит. за: Фромм 1990: 79].

У Д. Павличка розробляються і патріархальний, і матріархальний аспекти релігії. Перший змушує ліричного героя любити бога як батька і визнати, що він справедливий і суворий, що він карає і нагороджує, що він вибирає його, як свого загубленого сина, як

бог вибрав Авраама – Ізраїля, як Ісаак вибрав Іакова, як бог вибрав свій вибраний народ:

Господь умер. Чертог його порожній
Покинула юрба калік-небог.
Народ живе. Єдиний справжній бог –
Всезнаючий, всетворячий, всеможний.

[Павличко 1958: 29]

У матриархальному аспекті релігії ліричний герой любить бога як всеохоплюючу матір, він вірить у її любов, і хай навіть він бідний і безсилий, нехай навіть він грішний, вона буде любити його, вона не віддасть перевагу нікому іншому із дітей, що б не трапилося з ним, вона врятує його, захистить, простить його. Ліричний герой відчуває, що його любов до бога і любов до себе нероздільні.

Як знаю, що любов – це вічне прощення,
І тому я повинен ще хоч раз приїхати
Над фінське озеро, щоб попрощатися
З музикою ніг твоїх і з очима твоїми.

[Павличко 1979: 239]

Ліричний герой відчуває: якщо бог – це батько, він любить його як сина, і він любить його як батька; якщо бог – це мати, її та його любов визначається саме цим. Це яскраво виражається в поетичній гармонізації 70-80 рр. Самі об'єкти гармонізації залишились незмінними. Це знову ж таки поетизація і братської любові, і материнської любові, й еротичної любові, і любові до себе, і любові до Бога. Але всі ці види поетизації подані через просвітлення ідеалом зсередини, філософськи; у структурі вірша зустрічаються як загальносвітові міфи, так і власне українські. Позицію Д. Павличка і його ліричного героя можна назвати “філософія національного світобуття”.

У всіх віршах “незримо чи зримо” існує поняття Бога, розуміння якого може прийти тільки з аналізу структури характеру людини, ліричного героя чи ліричного персонажу, котрий схиляється

перед Богом. Дуже часто це ліричний герой, який переживає катарсис від переживання любові, як герої таких віршів: “Я тільки раз, єдиний раз любив”, “Так гарно ти снилась мені”, “Наша любов як літак”, “В лісах Естонії”, “Зрілість”, як джерело життєвої сили (“Майнула мить одна в краю чужому”, “Бризкають камені зорями”, “Коли каштани в Києві цвітуть”, “Учіться в нього, юні гранослови”, “Він не робив з пера громовідводу”), позитивної вітаїстичної енергії (“Береза”, “Да святиться навіки”, “Червоні яблука в кімнатах”, “Акації. Бджолині дзвони”, “Замок над Хустом”, “Мати”, “В моїм селі на маминому гробі”, “Я прилітав до тебе”), сутність усього живого (“Прозорість”, “Я – зернятко, а ти – зоря осіння”, “Кінь”, “В душі я чую неясний мотив”, “За вивіркою золотою”, “Я голос чув його в сумному залі”), незбагненне диво буття (“Твоя протилежність – пісок”, “Задивлений в будущину”, “Як дивно бачити своє життя”, “Твоя душа звіздаста і смаглява”, “Моя душа не відає про бога”, “Моя душа чекає дива”, “Батько”, “Моя любове, ти – як бог”, “Над нашим світом і під нашим світом”), джерело життя (“Біла черешня в небі”, “Повітря нічне до рання”, “У книги люди, наче бджоли в соти”, “Пейзаж”, “Ранок”, “Свято матері моєї – спаса”, “Бог”).

Д. Павличко надає своїм богам форму людських істот. Поет цілком очевидно став усвідомлювати себе більше і відкриває себе як вищу і досить гідну “річ в світі”.

Люблю життя, де повно сонця й грюку,
І ця любов моя на сто століть!
Я син землі, що родить хліб і мрію.
Вона безсмертя кожному дала –
Поету, космонавту, гречкосію.

Збагну безмежжя неба і числа,
Добра відвертість і дволиччя зла.

[Павличко 1975: 347]

На цій фазі пошани до антропоморфного бога ми виявляємо розвиток у двох *напрямах*. Один має справу із жіночою або чоловічою природою Бога (“Мати”, “Батько”), інший – з рівнем людської зрілості, рівнем, котрий визначає природу його богів і природу його любові до них (“Зрілість”, “Бог”).

Павличко ретельно досліджує ідею материнської любові й приходять до висновку, що всі люди рівні, тому що вони всі – діти матері, всі вони – діти матері-Землі. Це з одного боку, а з іншого – етапи зрілої любові людства. Бог – “сутній”; він не конечний, не особистість. Заборона створювати певний образ бога, промовляти його ім’я вголос, на-кінець, взагалі вимовляти його ім’я має ту ж саму мету, що і звільнення людини від ідеї, що бог – батько, що він – особистість.

Тільки через людську невмирущість
Доказано, що ти насправді – бог.

[Павличко 1986: 435]

Ліричний герой Д. Павличка переходить етап віри в батька, що допомагає, і піднімається на інший етап, де любити бога означає прагнути до найдосконалішої здібності любити те, що символізує собою “бог”. І на кінець, одкровення: у житті немає ніякого змісту; крім того, який людина надає йому сама; людина абсолютно самотня, якщо вона не допомагає іншій людині:

Ні, не від часу тьмяніють дати,
Іржавіє голос, душа і перо,
Нас – тільки те, що можна віддати
Людям на щастя і на добро.

[Павличко 1986: 125]

Ліричний герой Д. Павличка живе у світі не аристотелівської, а парадоксальної логіки. Думка, яка досліджує, повинна вийти за межі самої себе, якщо вона прагне пізнати справжню реальність. Суперечність – це категорія людського розуму, але не сам по собі елемент реальності. У Ригведі цей принцип виражений у такій формі:

“Я є двос, сила життя і матерія життя, двоє одночасно... думка – з усіма її найтоншими розрізненнями – є тільки більш невимовний горизонт незнання, насправді найневловиміший з усіх ілюзорних виявів майї” [Фромм 1990: 46]. Ліричний герой Д. Павличка приходить до висновку, що любов до Бога – це не пізнання бога думкою, а думка про власну любов до Бога, акт переживання єдності з ним.

Скажи, душе, чого тремтять висоти

І звідки йде життя моє, і хто ти?

Чотири пісні там, – а ти одна...

[Павличко 1989: 170]

Любов до Бога – це мисленневий досвід. Ліричний герой Д. Павличка наближається до східних релігій і містицизму, де любов до бога – це напружене чуттєве переживання єдності, яка нероздільно поєднана з вираженням цієї любові в кожній життєвій долі. Д. Павличко зі своїм ліричним героєм іде за Мейстером Екхартом: “Якщо б я перетворився в бога і він зробив мене єдиним з собою, то якщо б я жив по-божому, не було б між нами розрізнення... Деякі люди уявляють, що вони побачать бога так, як неначе він стояв тут, а вони там, але так не може бути. Бог і я: ми одне. Пізнаючи бога, я приймаю його в себе. Люблячи бога, я проникаю в нього” [Цит. за: Фромм 1990: 48]:

Натхнення – то гроза. Яріє кров,
Правдивих почувань ревуча злива
З душі змиває пилюги покров,
Мигоче думка руйнівна й смілива,
Як блискавка – вогонь і світло йде
В одній словесній непохопній плоті,
Згоряє те, що брехнями гуде,
А сяє те, що в істині й скорботі.
Коли ж минає творчий хмаролом,
Змерзає дух, згубивши високості,
Як той пастух, що в полі за селом

Під бурею стояв і змок до кості.

[Павличко 1984: 28]

На етапі 90-х років Д. Павличка цікавить проблема сучасного суспільства і любові, проблема практики любові. Гармонійним або ідеалом письменника явно виступає категорія бога в ментальному ореолі: поєднання національного тіла й ідеї, абсолютного (“Бабин Яр”, “Білоруси живі”, “Словаччині”, “Фестиваль у Свиднику”, “Братислава”, “Храм”, “Замки”, “Під Герлихом”, “Тримайся, Джохаре!”, “Молитва”, зб. “Ностальгія”):

Я чую скорбні голоси,
Я прислухаюся знадвору,
Питаю Бога: “Де ти є?”
А рабин там читає тору
І славу Богу віддає.

[Павличко 1998: 85]

Поет чітко усвідомлює, що майбутнє – це переносне значення минулого. Сам процес такого “перенесення” відбувається в Теперішньому, в усіх “нині”, які є періодами смислових *становлень*. Отже, людство розвивається за поетичними законами, постійно використовуючи метафору – уживання знака в непрямому значенні. Наука перетворюється на міф, узагальнена правда стає художнім твором, казкою. Істинне соціальне психологічне народження людини являє собою створення органічної сукупності переосмислень...” [Курінський 1991: 39].

БІБЛІОГРАФІЯ

- Курінський 1991 – Курінський В. Самоосвітні роздуми. – К., 1991. – 48 с.
Менлі 1994 – Мэнли Б. Холл. Магия белая и черная. Энциклопедическое изложение масонской, герметической, каббалистической и розенкритцеровской философии. – Нальчик: Эль-фа, 1994.
Павличко 1955 – Павличко Д. Не по дорозі. // Павличко Д. Моя земля. Поезії. – К.: Молодь, 1955. – С. 105.
Павличко 1958 – Павличко Д. Чорна нитка. – К.: Держлітвидав УРСР,

1958. – 34 с.

Павличко 1964 – Павличко Д. Пелюстки і муза: Вибрані поезії. – К.: Дніпро, 1964. – 224 с.

Павличко 1968 – Павличко Д. Гранослов: Лірика. – К.: Рад. письменник, 1968. – 191 с.

Павличко 1975 – Любов. // Павличко Д. Любов і ненависть: Вибране. – К.: Дніпро, 1975. – 358 с.

Павличко 1979 – Павличко Д. Вибрані твори. У 2-х т. – К.: Дніпро, 1979. – 478 с.

Павличко 1984 – Павличко Д. Спираль: Поезії. – К.: Рад. письменник, 1984. – 110 с.

Павличко 1986 – Павличко Д. Задивлений в будущину. – Львів: Каменярь, 1986.

Павличко 1989 – Павличко Д. Бог. // Павличко Д. Твори: У 3-х т. – К.: Дніпро, 1989. – Т. 2.

Павличко 1998 – Павличко Д. Ностальгія. – К.: Основа, 1998. – 222 с.

Павличко Вибране 1986 – Павличко Д. Вибране. – К.: Рад. письменник, 1986. – 286 с.

Фромм 1990 – Фромм Э. Искусство любви. – Минск: Полифакт, 1990. – 879 с.

Олеся Лихачова

ДО ПИТАННЯ СЮЖЕТОБУДУВАННЯ І КОМПОЗИЦІЇ НОВЕЛИ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА “ТРИ ЗОЗУЛІ З ПОКЛОНОМ”

Не можна сказати, що проблемам сюжеттики і композиції художнього твору, зокрема, новели не надають певної уваги українські критики та літературознавці, але поки що спорадичні звертання нашої теорії до цих питань зупинилися на рівні розбіжних теоретичних визначень і не систематизованого описування.

Навіть патріарх національного літературознавства Олександр Білецький у розділі відомої праці “В майстерні художника слова”

© О. Лихачова. 2001